
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ НЕТРАДИЦІЙНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ЙОГО ЕКОЛОГІЗАЦІЇ І КАПІТАЛІЗАЦІЇ

*Третяк В.М., доктор економічних наук, професор,
Ляшинський В.Б., аспірант,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
Мінприроди України
E-mail: iklimova217@gmail.com*

Анотація. Сформовано поняття та сутнісні ознаки нетрадиційного сільськогосподарського землекористування. Визначені основні економіко-землевпорядні дії щодо забезпечення екологізації і капіталізації нетрадиційного сільськогосподарського землекористування.

В сучасній економічній науці одночасно використовуються терміни «органічне землеробство» та «нетрадиційне землеробство», які часто ототожнюють між собою. Проте, на нашу думку, між ними існує ряд відмінностей, тому, необхідно узгодити трактування відповідних понять і категорій.

Під нетрадиційним землекористуванням необхідно розуміти процес організації економічно ефективного, екологобезпечного та соціально-орієнтованого використання сільськогосподарських земель як засобу основного виробництва в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем, та із відносинами власності на землю (де людина та її інтелект є ключовими що формування земельного капіталу). Ключовими аспектами сутності нетрадиційного землекористування є його екологізації та капіталізація. Заходами, які їх забезпечать є: вивчення придатності земель і ґрунтів для вирощування, наприклад, нішевих культур, у межах землекористування; розроблення варіантів розвитку нетрадиційного землекористування; розроблення варіантів землевпорядкування та здійснення земельних поліпшень; розроблення прогностичної оцінки економічної ефективності землекористування; прийняття рішення щодо доцільності організації нетрадиційного землекористування; розроблення плану економічного менеджменту організації нетрадиційного землекористування.

Ключові слова: нетрадиційне сільськогосподарське землекористування, нішеві культури, нетрадиційне землеробство, екологізація землекористування, капіталізація землекористування.

Актуальність теми.

Вчені багатьох країн непохитні у думці: потепління може призвести до зростання шкодочинності термічних стресів, зниження продуктивності рослин, збільшення генерацій збудників багатьох хвороб та ін. Тому саме сільському господарству варто пристосовуватися більше, ніж іншим галузям. В цьому аспекті, на наш погляд, нетрадиційне сільськогосподарське землекористування є ефективним способом не тільки кліматичної стабілізації а й екологізації та капіталізації. Зміни клімату вже нині добре відчутні на півдні України, де конче необхідно відновлювати і розширювати штучне зволоження посівів сільськогосподарських культур, а у північних і центральних регіонах - переглядати набір культур і висівати посухостійкі рослини, характерні для Південного Степу, або запроваджувати зрошення.

В останні роки аграрії все частіше звертають увагу на так звані «нішеві» культури, тобто малопоширені нетра-

диційні культури, які мають високу економічну ефективність, оскільки нову продукцію можна вигідно реалізувати на внутрішньому і зовнішньому ринках, адже рівень її конкуренції доволі низький, стверджує Раїса Вожегова, директор Інституту зрошуваного землеробства НААН [1]. Їх вирощування позитивно впливає на збереження і відтворення екосистем, а чистий прибуток з одиниці площі (важливо і для господарства, і для місцевості, де воно господарює) може сягати десятків, а іноді й сотень тисяч гривень з гектару. При цьому проявляється позитивний вплив на родючість ґрунтів та фітосанітарний стан посівів і насаджень, адже підвищується рівень біологічного різноманіття сівозмін господарств. Окрім того, зменшуються економічні ризики від недоотримання або загибелі врожаю окремих культур, тому що нішеві рослини можуть стати певними компенсаторами.

За останні десять років обсяги поставки українських нішевих видів продукції на зарубіжні ринки суттєво

Ринок спаржі в ЄС-28

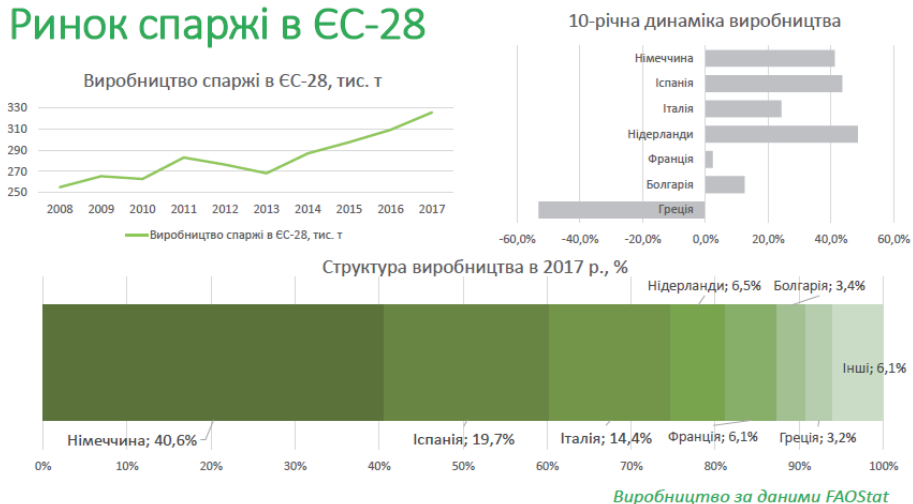

Рисунок 1. Характеристика ринку спаржі в країнах ЄС

збільшилися. Зокрема, експорт квасолі і коріандру зріс у 2,4 разу, горіхів - в 1,5 разу, насіння гірчиці - в 1,7 разу, суниці - у 9,8 разу, нуту - у 10 разів [2]. Наприклад, ринок спаржі в ЄС за останні 10 років зріс майже на 30 відсотків (рис. 1)[3].

За даними ФАОстат в 2017 р. найбільше її вирощувалося в Німеччині (40,6%). Німеччина четвертий у світі та перший в Європі виробник спаржі. Вона теж другий у світі і перший в Європі імпортер спаржі. Імпорт складає 25 тис. тонн вартістю 99 млн. євро, що складає 25% від європейського імпорту в 2017 р. В той же час в Німеччині вартість сільськогосподарських земель вища більш як в 10 разів ніж в Україні.

На думку О. Ходаківської «Власникам малого аграрного бізнесу слід орієнтуватися на ті види продукції, що мають стабільно зростаючий попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. А також на ті, які здатні забезпечити найбільшу віддачу - від 30 тис. грн до 100 тис. грн - в розрахунку на 1 га». Такими, найближчим часом будуть органічні продукти, а також горіхи, квасоля, прянощі, сорго, нут, горох, сочевиця, гірчиця, льон, коноплі, горіхи, ягоди - малина, суниця, ожина, чорниця, журавлина тощо

Метою статті є обґрунтування поняття та сутності нетрадиційного сільськогосподарського землекористування в Україні та його вплив на екологізацію і капіталізацію землекористування.

Результати досліджень.

Інноваційні процеси в сільському господарстві потребують наукового обґрунтування, зокрема, системи землекористування. Адже, термін «землеробство» характеризує лише

набір агротехнологічних операцій для вирощування сільськогосподарської продукції, при цьому земля розглядається лише як засіб виробництва. Використання поняття «землекористування» передбачає систему відносин з приводу використання землі не тільки як засобу виробництва, а й як об'єкта природи, що перебуває в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем, де посідає домінуюче місце. Тому, виникає необхідність введення терміну «нетрадиційне землекористування» як процес економічно ефективного, екологічно безпечного та соціально-орієнтованого використання сільськогосподарських земель. В цьому зв'язку, актуалізується розробка методологічного забезпечення управління процесом охорони та раціонального використання земель, у тому числі екологізації та капіталізації землекористування.

Термін «землекористування» науковці розуміють як складну, багатфакторну систему, яка включає три основні підсистеми:

суб'єкту (землекористувачі, землевласники, держава);

об'єкту (земля, земельна ділянка);
технологічну (власне землекористування).

Іншими словами, землекористування — це об'єктивно зумовлений процес залучення людиною землі до виробничої та невиробничої діяльності, її відтворення та охорону. Слід погодитися з А.М. Третяком, який розглядає землекористування як екологічну систему, що є територіальним комплексом оптимальних взаємозв'язків ґрунту, організмів і атмосфери через склад і структуру угідь, систему організацій і методів використання землі та інших природних ресурсів [4]. Таке розуміння землекористування ві-

дображає взаємодію навколишнього природного середовища, суспільства й самої людини.

З юридичної точки зору право землекористування є системою закріплених у земельному законодавстві правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з добуванням корисних властивостей земельних ресурсів. У результаті еволюції наукової думки розрізняють сільськогосподарське, стале та екологічнобезпечне землекористування.

Згідно із Законом України «Про землеустрій» в редакції до 2012 р. [5], стале землекористування розумілось як форма та відповідні їй методи використання земель, що забезпечують оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій територій. Отже, формування сталого (збалансованого) землекористування передбачає економічно ефективне, екологічно безпечне (природоохоронне) і соціально сприятливе використання земельних та інших природних ресурсів, що розміщені на земельній ділянці і не віддільні від неї.

Збалансоване землекористування як результат реалізації принципу раціонального використання земельних ресурсів покликане створити стабільну базу для економічного розвитку сільськогосподарського виробництва при одночасному підвищенні якості життя населення. Отже, йдеться про те, що збалансоване землекористування є вектором, який детермінує можливості досягнення сталого розвитку сектора аграрного землекористування та аграрної сфери, зокрема через ресурсний чинник. Такі концептуальні положення відображені в працях С.А. Подолинського, який писав, що використання ресурсів навколишнього природного середовища в

процесі економічної діяльності мусить відповідати його можливостям поновлювати такі ресурси.

Альтернативним та інноваційним шляхом розвитку сільського господарства в напрямі екологізації та капіталізації є впровадження нетрадиційного землекористування. При цьому потребує уточнення сутності і змісту теоретико-методологічний апарат щодо нетрадиційного землекористування. В сучасній економічній науці одночасно використовуються терміни «органічне землеробство» та «нетрадиційне землеробство», які часто ототожнюють між собою. Проте, на нашу думку, між ними існує ряд відмінностей, тому, необхідно узгодити трактування відповідних понять і категорій.

За визначенням, наведеним у Постанові Ради ЄС [6], органічне виробництво є цілісною системою господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження.

Поряд з терміном «органічне виробництво» широко використовується термін «органічне землеробство». Поняття «землеробство», або «система землеробства», означає сукупність взаємопов'язаних принципів, правил, прийомів, заходів організаційно-економічного, агротехнічного, меліоративного характеру з використанням землі на певній території для виробництва сільськогосподарської продукції, відтворення й підвищення родю-

чості ґрунту за наявних кліматичних умов [7]. У ході історичного розвитку існували примітивні, екстенсивні, перехідні та інтенсивні системи землеробства. Сьогодні стали актуальними екологоорієнтовані системи землеробства, такі як екологічна, біодинамічна, No-Till, і органічна [8].

Об'єднуючи технологічний процес використання землі не тільки як засобу виробництва, а й як об'єкта природи, що перебуває в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем та із відносинами власності на землю (де людина та її інтелект є ключовими що до формування земель-

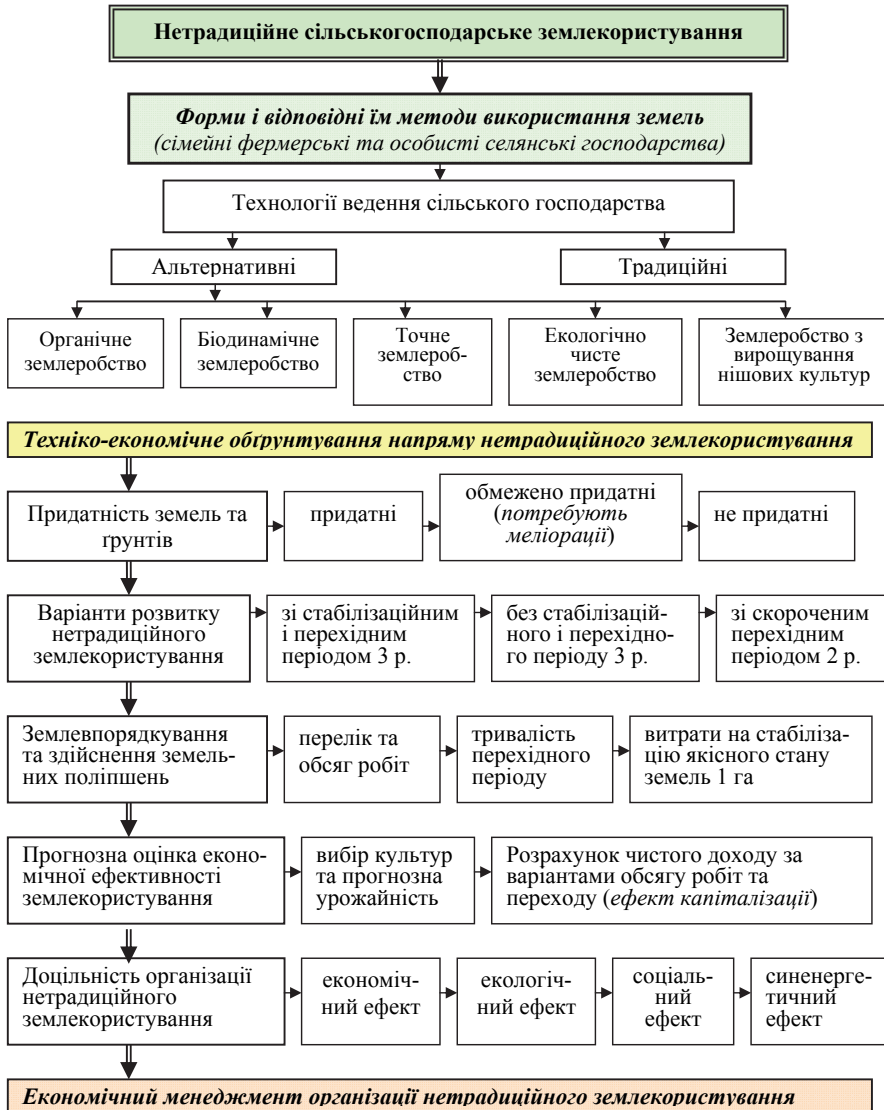

Рисунок 2. Логічно-змістовна концептуальна модель організації нетрадиційного сільськогосподарського землекористування

ного капіталу), нами пропонуються концептуальні засади розвитку нетрадиційного землекористування (рис 2).

Адже, ринок постійно «підштовхує» сільгоспвиробників та селян вирощувати нові культури. Нішеві виробництва доцільно пов'язувати з інклюзивною економікою, що є одним із пунктів глобальних цілей до 2030 р., які в Україні слід адаптувати до своїх умов. Тому потрібно створити законодавчо-нормативні умови та інституційне середовище регулювання, які поліпшували б розвиток сільськогосподарського землекористування в цілому та нетрадиційного зокрема.

Ключовим моментом у впровадженні нетрадиційного землекористування є його екологізації та капіталізації. До заходів, які забезпечують досягнення цієї мети, належать:

- вивчення придатності земель і ґрунтів для вирощування, наприклад, нішевих культур у межах землекористування;
- розроблення варіантів розвитку нетрадиційного землекористування;
- розроблення варіантів землевпорядкування та здійснення земельних поліпшень;
- розроблення прогнозної оцінки економічної ефективності землекористування;
- прийняття рішення щодо доцільності організації нетрадиційного землекористування;
- розроблення плану економічного менеджменту організації нетрадиційного землекористування.

Висновки.

Під нетрадиційним землекористуванням необхідно розуміти процес організації економічно ефективного, екологічно безпечного та соціально-оріє-

тованого використання сільськогосподарських земель як засобу основного виробництва в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем, та із відносинами власності на землю (*де людина та її інтелект є ключовими що формування земельного капіталу*). Ключовими аспектами сутності нетрадиційного землекористування є його екологізації та капіталізації. Заходами, які їх забезпечать є: вивчення придатності земель і ґрунтів для вирощування, наприклад, нішевих культур, у межах землекористування; розроблення варіантів розвитку нетрадиційного землекористування; розроблення варіантів землевпорядкування та здійснення земельних поліпшень; розроблення прогнозної оцінки економічної ефективності землекористування; прийняття рішення щодо доцільності організації нетрадиційного землекористування; розроблення плану економічного менеджменту організації нетрадиційного землекористування.

Список використаної літератури.

1. Рейнбах Н. РАЙСА ВОЖЕГОВА: «НІШЕВІ КУЛЬТУРИ – ГАРНА ПЕРСПЕКТИВА» [Електронний ресурс] / Наталія Рейнбах // АГРАРНИЙ ТИЖДЕНЬ.УКРАЇНА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://a7d.com.ua/agropoltika/40236-rayisa-vozhogova-nshev-kulturi-garna-perspektiva.html>.
2. Ходаківська О. Малим фермерським господарствам слід орієнтуватись на органічне виробництво та нішеві культури [Електронний ресурс] / Ходаківська Ольга // Агобізнес Сьогодні. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/8701-malym-fermerskym-hospodarstvam-slid-orientuvatys-na-orhanichne-vyrobnystvota-nishevi-kultury.html>.

3. Статистика [Електронний ресурс] // ФАО. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fao.org/statistics/ru/>.
4. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: Монографія / А.М. Третяк. – Херсон : Гринь Д.С., 2012. – 440 с.
5. Закон України «Про землеустрій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>
6. Офіційний сайт ОрганікСтандарт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organicstandard.com.ua/ua>.
7. Кисіль В.І. Агрохімічні аспекти екологізації землеробства / В.І. Кисіль; УААН. ННЦ «Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського». — Х.: 13 типографія, 2005. — 167 с.
8. Постанова Бюро президії НААН від 26.09.2012 р. «Наукове забезпечення та перспективи органічного виробництва в Україні»: Протокол № 9: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.uaan.gov.ua
6. Official site of “Organic Standard”. Available at: <http://www.organicstandard.com.ua/ua>.
7. Kysil, V. (2005). Agrochemical aspects of greening land production. Kharkiv: NSC «Institute of Soil Science and Agricultural Chemistry named O.N. Sokolovskoho». 167.
8. Resolution of the Bureau of the Presidium of the NAAS of 26.09.2012 «Scientific support and prospects of organic production in Ukraine»: Protocol No. 9. Available at: www.uaan.gov.ua

V. Tretiak, V. Lyashynskyy

**THE CONCEPTS AND THE ESSENCE OF
NON-CONVENTIONAL AGRICULTURAL
LAND USE, ITS ENVIRONMENTAL FRIEND-
LINESS AND CAPITALIZATION**

<https://doi.org/>

[10.31548/zemleustriy2019.02.08](https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.02.08)

Abstract. *In this article the concepts and essential features of non-conventional agricultural land use have been defined. The main economic and land management actions were designated to ensure the greening and capitalization of non-conventional agricultural land use.*

In modern economic science, the terms “organic farming” and “non-conventional farming” are often used at the same time and often equated. However, in our opinion, there are a number of differences between them, so it is necessary to harmonize the interpretation of relevant concepts and categories.

Non-conventional land use should be understood as the process of organizing economically efficient, environmentally friendly and socially-oriented use of agricultural land as means of basic production in close interaction with the environment, and with land ownership relations (where human and its intellect are the key to the formation of land capital). Key aspects of the essence of non-conventional land use are its greening and capitalization. This can be provided by the following means: studying of the land and soil suitability for growing, for example, niche

References

1. Reinbakh, N. (2019, May 15). Raisa Vozhehova: “NICHE CROPS - A GOOD PROSPECT”. Available at: <https://a7d.com.ua/agropoltika/40236-rayisa-vozhogova-nshev-kulturi-garna-perspektiva.html>.
2. Khodakivska, O. (2017, December 8). Smallholder farms should focus on organic production and niche crops. Available at: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/8701-malym-fermerskym-hospodarstvam-slid-orientuvatys-na-orhanichne-vyrobnnytstvo-ta-nishevi-kultury.html>.
3. FAO Statistics. Available at: <http://www.fao.org/statistics/ru/>.
4. Tretiak, A. (2012). Land use ecology: theoretical and methodological bases of formation and administration [monograph] / A. Tretiak. – Kherson: Grin D. S., 440.
5. Law of Ukraine “On Land Management”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>

crops, within the land use; working out different options for the non-conventional land use development; land management options development and implementation of land improvements; developing a forecast for the economic efficiency of land use; deciding on the feasibility of organizing non-conventional land use; development of an economic management plan for the organization of non-conventional land use.

Keywords. *non-conventional agricultural land use, niche crops, non-conventional farming, land use greening, land use capitalization.*

В. Н. Третьяк, В. Б. Ляшинский
ПОНЯТИЕ И СУТЬ НЕТРАДИЦИОННОГО
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬ-
ЗОВАНИЯ И ЕГО ЭКОЛОГИЗАЦИИ И КАПИ-
ТАЛИЗАЦИИ

[https://doi.org/
10.31548/zemleustriy2019.02.08](https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.02.08)

Аннотация. Сформировано понятие и признаки сути нетрадиционного сельскохозяйственного землепользования. Определены основные экономико-землеустроительные действия по обеспечению экологизации и капитализации нетрадиционного сельскохозяйственного землепользования.

В современной экономической науке одновременно используются термины «органическое земледелие» и «нетрадиционное земледелие», которые часто отождествляют между собой. Однако, по нашему мнению, между ними существует ряд различий, поэ-

тому, необходимо согласовать трактовки соответствующих понятий и категорий.

Под нетрадиционным землепользованием необходимо понимать процесс организации экономически эффективного, экологически безопасного и социально-ориентированного использования сельскохозяйственных земель как средства основного производства в тесном взаимодействии с окружающей средой, и с отношениями собственности на землю (где человек и его интеллект являются ключевыми в формировании земельного капитала). Ключевыми аспектами сути нетрадиционного землепользования является его экологизация и капитализация. Мерами, которые их обеспечивают являются: изучение пригодности земель и почв для выращивания, например, нишевых культур, в рамках землепользования; разработка вариантов развития нетрадиционного землепользования; разработка вариантов землеустройства и осуществления земельных улучшений; разработка прогнозной оценки экономической эффективности землепользования; принятия решения о целесообразности организации нетрадиционного землепользования; разработка плана экономического менеджмента организации нетрадиционного землепользования.

Ключевые слова. нетрадиционное сельскохозяйственное землепользование, нишевые культуры, нетрадиционное земледелие, экологизация землепользования, капитализация землепользования.